

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Grounding the past : the praxis of participatory archaeology in the Mixteca Alta, Oaxaca, Mexico

Geurds, A.

Citation

Geurds, A. (2007, June 19). *Grounding the past : the praxis of participatory archaeology in the Mixteca Alta, Oaxaca, Mexico*. CNWS/LDS Publications. CNWS Publications. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/12085>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/12085>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse samenvatting

In dit onderzoek worden de dimensies van de participatieve archeologie onderzocht. Deze samenwerking tussen archeoloog en lokale gemeenschap wordt beschouwd voor de Mixteca Alta regio, gelegen in de zuidelijke Mexicaanse deelstaat Oaxaca. Ten behoeve hiervan werd archeologisch onderzoek verricht in de gemeenschappen Santiago Tilantongo en Santiago Apoala. Deze twee gemeenschappen vertegenwoordigen een voornamelijk rol in de populaire hedendaagse historische context van deze regio. Teneinde de partnerschappen tussen archeologisch onderzoeker en gemeenschap te kunnen deconstrueren werd een reflexieve analyse toegepast. In deze analyse figureerden bepaalde onderdelen met zekere regelmaat, zoals formele gemeentelijke bijeenkomsten met gezaghouders, publieke presentaties en conferenties. In deze onderdelen vertolken steeds individuen bepaalde sociale rollen. Uit de analyse is gebleken dat deze sociale actoren conflicterende belangen kunnen vertegenwoordigen in de archeologische samenwerking met de gemeenschap. Op hun beurt creëren en beïnvloeden deze belangen machtsrelaties die gevolgen hebben voor de samenwerking. Deze gevolgen werden beschreven en geanalyseerd door kwalitatieve technieken toe te passen afkomstig uit de etnografie en sociale geografie. Als zodanig droegen deze reflecties bij aan het inzichtelijk maken van de praktijk van de samenwerking tussen archeoloog en plaatselijke gemeenschap en de verbanden van deze praktijk met de contemporaine politieke realiteit.

Het werd geconcludeerd dat recente archeologische projecten, waarvan vele onder de noemer gaan van gemeenschapsarcheologie (in het Engels ‘community archaeology’), een gelijkaardige reflexieve analyse van hun veldpraktijk kunnen gebruiken. Op deze wijze kan bijgedragen worden aan het vermijden van geïdealiseerde en daarmee ondoordachte narratieven van een sociaal harmonieuze lokale archeologische praktijk.

Het proces van toenemende bewustwording van de positie van de onderzoeker in het onderzoek wordt gerepresenteerd door de opzet van de individuele hoofdstukken. Uit deze opzet blijkt uit de eerste hoofdstukken (i.e. Twee, Drie en Vier) een objectiverend narratief consistent met de regionale archeologische tekstuele traditie welke voor een belangrijk deel focust op materialistische analyses van oppervlakte artefacten daterende van de late Cruz periode tot en met de Natividad periode (300 v. Chr. – 1521 n. Chr.), verkregen uit karteringsactiviteiten en oppervlakteprospecties.

Gebaseerd op deze persoonlijke reflexieve analyse van de samenwerking en de machtsrelaties die daarbinnen spelen, worden in de volgende hoofdstukken (Vijf en Zes) alternatieven gezocht teneinde de productie van historische gegevens te plaatsen binnen de context van lokale percepties van het omliggende landschap en archeologische monumenten. Landschap als ruimtelijk concept wordt geïntroduceerd als zijnde een lokale interessesfeer welke zich manifesteert in verhalen. Deze verhalen figureren in zowel prekoloniale pictografische documenten als in hedendaagse orale traditie. Deze perspectieven op het landschap en orale geschiedenis in meer algemene zin, heeft weinig toepassing gezien binnen de archeologie in de Mixteca Alta. Oorzaken hiervoor zijn perspectieven op inheemse kennis als zijnde beperkt en gelijkaardig. De weinige aandacht voor lokale concepten wordt verder versterkt door een gebrekkig begrip van lokaal gesproken talen en de praktische beperkingen in tijd en financiën aangaande verblijfsperiodes in een gemeenschap

Het incorporeren van het concept landschap in archeologische narratieven in de vorm van een aard van canvas waarop lokale kennis wordt geregistreerd en zichtbaar gemaakt, maakt het mogelijk om lokaal betekenisvolle natuurlijke dimensies te incorporeren in archeologische analyses. In zake de twee gepresenteerde projecten, namen de bereikte dialogen de vorm aan van gedeelde narratieven met als voornaamste thema de landschappen van Monte Negro en Apoala. Deze narratieven waren inhoudelijk zeer verschillend, maar ook structureel vergelijkbaar met elkaar. Uiteindelijk leidt deze samenvoeging tot lokale geschiedenissen die ingevuld kunnen worden door enerzijds archeologische bevindingen over het wanneer en hoe van historische ontwikkelingen en anderzijds door orale traditie om betekenis te geven aan deze archeologische geschiedenissen. Als zodanig zijn deze lokale geschiedenissen niet enkel gezamenlijk geproduceerd in de vorm van participatie tussen leden van de inheemse gemeenschap en archeoloog, maar ook betekenisvol en informerend voor beide. Uiteindelijk is deze benadering tevens is een wijze om voorbij te gaan aan opposerend postkoloniaal discours.

Uit de reflexieve analyse van zowel Apoala als Tilantongo is gebleken dat er meer aandacht gegeven kan worden aan het spectrum aan sociale situaties die deel uitmaken van lokale samenwerking en deze als zodanig beïnvloeden en mede haar uiteindelijke vorm geven. Uit het overzicht van bestaande literatuur is gebleken dat een groeiend corpus aan archeologisch onderzoek deze samenwerking zoekt in diverse delen van de wereld. Het Mesoamerikaanse cultuurgebied kent echter nog maar weinig projecten waar expliciet de lokale samenwerking gezocht wordt, waarvan de meerderheid in het Maya gebied plaatsvinden (e.g. Rissolo and

Mathews 2006:198-209). Kritische reflecties op deze samenwerking zijn echter nog zeldzamer. Een van de reflexieve benaderingen besteed aandacht aan het definiëren van een methodologie voor deze samenwerkingsprojecten, maar heeft nog maar weinig concrete resultaten kunnen boeken. Dit onderzoek heeft aangetoond dat het weinig zinvol is om deze pogingen naar het stroomlijnen van de samenwerking ver door te voeren. Daar waar samenwerking voorbij gaat aan de juridische verplichtingen en formele relaties tussen archeoloog en politieke leiding van een gemeenschap, blijkt dat participatieve archeologie in veel gedaantes bestaat en bepaald wordt door verwachtingen en interesses van leden van een plaatselijke gemeenschap enerzijds en archeoloog anderzijds. Voorgaande ervaringen met archeologische activiteiten en bevindingen met inheemse gemeenschappen zijn daarbij belangrijke elementen.

De essentie van participatieve archeologie blijkt niet onomstreden in de regionale archeologische traditie. De wijzigingen ten opzichte van de bestaande praktijk kunnen worden beschouwd als drastisch of zelfs disciplinair onverantwoordelijk. Beide projecten in de Mixteca Alta hebben aangetoond dat het intensief betrekken van personen uit de gemeenschap een academische en persoonlijke uitdaging vormen op het vlak van planning, karakteristieken, uitvoering en perceptie van een archeologisch project. In de huidige Mexicaanse context hebben gemeenschappen die zich cultureel verwant achten met een lokale archeologische nalatenschap generlei juridische inspraak maken op hoe deze gehanteerd, bestudeerd, of toegepast wordt. De controle ligt uiteindelijk bij een officiële representant van de staat, geadministreerd door het Nationaal Instituut voor Antropologie en Geschiedenis (hierna INAH). Het INAH autoriseert in de praktijk frequent archeologen werkzaam aan nationale en internationale universiteiten. Inspraak in de hantering van archeologica is dus op geen enkel moment een lokale zaak. Ter vergelijking, regio's met een vergelijkbare inheemse aanwezigheid als de Verenigde Staten, Canada en Australië kennen een fundamenteel ander uitgangspunt van cultureel bezit, dat deels gekarakteriseerd wordt door verregaande inspraak van inheemse autoriteiten in de hantering van het desbetreffende culturele erfgoed. Ook in die gebieden heeft de archeologische discipline sinds het midden van de jaren 80 met uiteenlopende mate van zorg de ontwikkelingen bekeken die tot deze situatie geleid hebben (e.g. Meighan 1984, 1996). Wanneer beschouwd in een breder disciplinair kader, dan passen deze veranderingen in zeggenschap over materieel erfgoed echter niet zozeer in een legislatief steekspel, maar eerder in het paradigmatische strijdveld van de postprocessuele archeologie waarin archeologie zich tussen het midden van de jaren 80 tot het eind van de jaren 90 bevond. Een van de voornaamste uitkomsten van deze debatten is de erkenning dat de constructies van het verleden door inheemse gemeenschappen een rol speelt in

de archeologie. Voor de archeologische praktijk geldt dit in het bijzonder, gezien de inbedding van die activiteiten in de gemeenschappen zelf (e.g. Colwell-Chanthaphonh and Ferguson 2006b). De initiatieven van de participatieve archeologie kunnen als zodanig als een van de uitkomsten van dit debat beschouwd worden. Deze initiatieven als onverwacht te bestempelen of zelf ongecontroleerd of onverantwoord is dus niet alleen inhoudelijk onjuist, maar gezien de theoretische stroming van het post-processualisme zelf irrationeel.

Aan Mexico is het post-processualisme niet voorbij gegaan. In het onderzoek genoemde voorbeelden illustreren dit. De initiatieven voor de gemeenschapsmusea, welke in het bijzonder in de deelstaat Oaxaca talrijk zijn, tonen in de praktijk aan dat verantwoordelijkheden voor het hanteren, representeren en interpreteren van cultureel erfgoed gedelegeerd worden van het INAH naar de inheemse gemeenschap. Het betrekken van gemeenschappen en in het bijzonder, geïnteresseerde personen binnen een gemeenschap, toont aan dat er wel degelijk formele speelruimte is om het culturele erfgoed dichterbij de lokale gemeenschap te brengen.

Het onderzoek heeft twee concepten voorgesteld als belangrijke sleutels voor het uitvoeren van participatieve projecten: orale traditie en erfgoed. Het gegeven dat de hier als casus genomen projecten, de eigen projecten van deze onderzoeker zijn onderstreept de verontrustende armoede aan participatieve archeologie in de Mixteca Alta. Een definitie van participatieve archeologie voor het specifieke geval van de Mixteca Alta en meer algemeen voor de deelstaat Oaxaca, is tot op heden afwezig. Enkele van de argumenten gepresenteerd in dit hoofdstuk kunnen bijdragen aan het openen van een debat hierover.

Inwoners van Mixteekse gemeenschappen vormen reeds sinds lange tijd een dimensie van archeologie in de Mixteca Alta. Men kan stellen dat ze sinds de prille beginjaren van de discipline gedurende het einde van de 19e eeuw al figureerden. Besluitvorming en deelname in discussies duikt echter nergens op in de verslagen en latere publicaties. Buiten de bekende inheemse vetos over toegang tot akkers en andere privé terreinen, heeft de lokale stem in een overweldigende meerderheid van de projecten geen rol van betekenis gespeeld. De projecten in Santiago Tilantongo en Santiago Apoala verhelderen hoe personen in deze Mixteekse gemeenschap omgaan met de plaatselijke geschiedenis en hoe de relaties tussen materiële resten en omliggend landschap worden beschouwd.

Aangaande politieke autoriteit is gebleken dat zowel Tilantongo als Apoala niet de simplistische structuur bezitten die in het verleden verondersteld werd in archeologische projecten. De lokale sociale relaties van personen die politieke posten vertegenwoordigden zijn complex en overstijgen in veel gevallen het beeld waarmee een archeoloog van buitenaf mee zou arriveren in de gemeenschap. De politieke rolvertolkers in beide gemeenschappen streefden interesses na binnen de ontwikkelde participatieve projecten, die significant afweken van veelgehoorde opinies van niet-politiek actieve leden van de gemeenschap. Voor de Tilantongo casus kan deze observatie doorgevoerd worden naar een vergelijking tussen de hantering van het verleden in het huidige Tilantongo, en de hantering van de Monte Negro nederzetting gedurende de Vroege Ramos fase. In beide situaties werd het opbouwen van een ideologie van gemeenschap geïdentificeerd als een centrale dimensie van politiek leiderschap.

De hoge graad van monumentale architectuur van Monte Negro, afgezet tegen de totale afmeting van de nederzetting en de geschatte hoeveelheid inwoners, is indicatief voor de intentie om betekenisvolle aspecten van de natuurlijke omgeving te versterken. De heuveltop waarop de nederzetting gesitueerd werd, kan gelden als een tweede indicatie voor het benadrukken van de rituele aspecten van het sociale leven in die periode. Door de rituele betekenis van het lokale landschap te accentueren door middel van publieke en ceremoniële architectuur, werd de als zodanig beschouwde eenheid en structuur van de Monte Negro gemeenschap gevormd en aangestuurd op manieren die konden rekenen op de steun van de meerderheid van de leden van de gemeenschap. Uiteindelijk resulteerde dit in de diversiteit aan residentiële en niet-residentiële gebouwen die werden geregistreerd.

Sociale betekenissen van de Cerro Negro berg mede bepaalden dat het als een landschap beschouwd werd dat geprononceerde associaties had met water symboliek. De monumentale layout van de site benadrukt de rituele activiteiten die hiermee verbonden waren. Deze rituelen zullen o.a. bestaan hebben uit processies langs de centrale avenue van het monumentale centrum of semi-publieke offergaves zoals die geregistreerd in Structuur 2-Este. Politieke autoriteit en religieus belang gingen samen in Monte Negro, maar het religieuze aspect van het landschap ging vooraf aan de politieke profilering ervan.

Op een beduidend later moment, namelijk in de tiende en elfde eeuw n.Chr., worden in lokale pictografische documenten verwijzingen geplaatst naar het politieke belang van Monte Negro dat op dat moment nog steeds de aandacht trekt van lokale politieke leiders. Als zodanig wordt

Monte Negro dan ook nog steeds betrokken bij politieke en religieuze scènes die plaatsvinden nabij Tilantongo. De resultaten voor de Apoala Vallei staan in contrast met deze bevindingen. De gemeenschap die er in deze Vroeg Postklassieke periode gelegen moet hebben, is alles behalve dominant aanwezig in de pictografische narratieven van politieke geschiedenis in de Mixteca Alta.

Gebaseerd op het geregistreerde oppervlaktemateriaal moet geconcludeerd worden dat monumentaliteit niet een geprefereerde uiting vormde gedurende de Vroege Ramos periode in de Apoala Vallei. Ook tijdens daarop volgende periode blijft dit nagenoeg afwezig in de nederzettingpatronen. Echter, het religieuze en rituele belang van de Apoala Vallei, zoals aangetoond in de geregistreerde orale geschiedenis en de genoemde pictografische documenten, lijkt sterk geargumenteed. Waarom dan de schijnbare valse bescheidenheid in het monumentaal accentueren van een rituele plaats van regionaal belang? Het meest waarschijnlijk is het dat men in de Apoala Vallei vooral terugviel op bestaande natuurlijke karakteristieken van het omliggende landschap (e.g. rotspartijen, hydrologische elementen, grotten) om bijvoorbeeld oorsprongsverhalen te bevestigen en hernieuwen. Monumentaliteit was daarbij hoogstwaarschijnlijk wel een optie, edoch geen voor de hand liggende keuze. De Kahua Kandihui berg is wellicht het meest iconische voorbeeld van deze benadering. Deze berg is eerder geïdentificeerd als de achtergrond voor huwelijken in de oorsprongsperiode van de Mixteekse geschiedenis, maar de berg zelf biedt geen te verwachten hoeveelheden archeologisch oppervlaktemateriaal wat dat betreft. Kenmerkend zijn echter wel de dominante positie ten opzicht van de Apoala en Apaco Valleien en de vergezichten in de vier windrichtingen. Bovendien is daarnaast dat de voornaamste toegangsrouten naar de heuveltop getypeerd wordt door een veld van meer dan manshoge blokken basalt welke een desoriënterend en beklemmend effect hebben op degene die er doorheen loopt.

Religieuze autoriteit werd in de Apoala Vallei dus voornamelijk onderstreept door het landschap. Additionele uitingen van monumentaliteit, waarbij het lokale politieke leiderschap geaccentueerd zou worden, waren onwenselijk. Dit laatste kan ook gerelateerd zijn geweest aan het regionale belang dat deze vallei en de daaraan verbonden orale geschiedenis vertegenwoordigde. Dit regionale belang zou pelgrims vanuit de gehele Mixteekse regio getrokken hebben naar de Apoala Vallei, zoals ook blijkt uit informatie in de pictografische documenten. Uitbundige demonstraties van lokale politieke autoriteit zou niet gepast hebben in deze omgeving. De functie van de pelgrimages naar de Apoala Vallei worden tevens de pictografische documenten vermeld

en hebben betrekking op het bezoeken van een aard van orakel door diverse politieke leiders uit de regio. De dominante aanwezigheid van politieke en religieuze leiders in de narratieven van genoemde documenten is waarschijnlijk slechts een voorbeeld van een regionaal verspreide gewoonte van de reizen door de regio voor religieuze en politieke doeleinden. Gezien de verbanden met de Mixteekse oorsprongsgeschiedenis, zal Apoala een primaire bestemming zijn geweest voor deze pelgrimages. Dit leidde echter niet tot extensieve manifestaties van politieke autoriteit in de vallei.

Als zodanig betrokken zowel Monte Negro als de Apoala Vallei gedurende uiteenlopende tijdsperiodes, hun ritueel belang uit processies. In het voorbeeld van Monte Negro is dit het meest geprononceerd op het niveau van de site, ofschoon meerdere paden van de Tilantongo vallei naar de heuveltop voeren en enkelen daarvan reeds eerder als pre-Spaans ingeschat werden (Balkansky et al. 2004:47, Figuur 10). De Apoala Vallei vertoont niet eenduidige archeologische gegevens aangaande deze activiteiten, maar de voorbeelden uit de pictografische documenten kunnen hier wederom genoemd worden, bijvoorbeeld op pagina 36 van Codex Zouche-Nuttall. Op deze pagina wordt een processie van priesters afgebeeld, waaronder zich twee laten identificeren als Zeven Slang en Vier Slang. Deze twee zijn tevens de stichters van de politieke dynastie van Tilantongo zoals weergegeven op pagina 33 in Codex Vindobonensis.

De relaties tussen landschap en autoriteit zijn complex en niet beperkt tot discussies over het verleden, maar ook van relevantie voor het heden. Uit dit onderzoek is gebleken dat politieke autoriteit afhankelijk is van de sociale betekenissen van landschap en in de actuele samenwerking tussen archeoloog en Mixteekse gemeenschap aangaande de zeggenschap over het lokale culturele erfgoed, is aangetoond dat het concept landschap hierbij nog steeds de achtergrond van besluitvorming vormt. Een belangrijk verschil is dat in de actuele situatie in de Mixteca Alta ritueel belang vervangen is door territoriaal belang en dat als gevolg daarvan personen met belangen hierin zich richten op eigendomsgrenzen van terrein, gemeentelijke grenzen, mogelijke aanwezigheid bouwmaterialen en uiteindelijk ook de economische aspecten van erfgoed management. Participatieve archeologische projecten in de Mixteca Alta moeten deze aspecten in overweging nemen om aan de doelstellingen van sociale relevantie te kunnen voldoen en als legitiem en waardevol te kunnen worden beschouwd door leden van de lokale gemeenschap.

Archeologen werkzaam in de Mixteca Alta zijn afhankelijk van lokale gemeenschappen op vergelijkbare wijze zoals politieke autoriteiten in de onderzochte gemeenschappen afhankelijk

zijn van hun individuele leden door middel van betekenissen die besloten liggen in het omliggende landschap. Er is echter een additionele dimensie van belang in deze door het concept macht gedomineerde relatie tussen archeoloog en gemeenschap. Vanaf het moment dat samenwerking gezocht wordt, wordt de identiteit van de archeoloog een strategisch onderdeel van het lokale beslissingsvormingsproces. Zoals beschreven in Hoofdstuk Vijf, zullen sociale controle en de daarmee verbonden roddel het beeld bepalen van de archeoloog en zijn of haar lokale onderzoekactiviteiten en doelstellingen. Dit zal tevens gebeuren op manieren die voorbij gaan aan de directe invloedssfeer op het lokale niveau. De onderling verbonden aard van de ideeën die kenbaar gemaakt werden tijdens de wereldwerkactiviteiten maakt het onproductief om even welk voorbeeld in isolatie van zijn context te bespreken. Daarom heb ik geprobeerd om de lokale omstandigheden te beschrijven en de onderling samenhangende elementen te benadrukken welke individuen in een gemeenschap te laten participeren in een archeologisch project of toeschouwers te blijven. Reflexieve analyse maakt het mogelijk om het potentieel van een participatieve archeologie in te schatten. De voornaamste conclusie hieruit is dat er gewerkt moet worden van casus tot casus, en te vermijden om een verenigende methodologie te formuleren voor het samenwerken om inheemse gemeenschappen in de Mixteca Alta.

Tot slot heeft dialoog met leden van de gemeenschappen aangetoond dat participatieve projecten voor archeologie van primair belang zijn in het bevorderen van vertrouwen in de lokale context. Dit vertrouwen wordt bereikt wanneer alle sociale actoren hun respectieve doelstellingen en interesses aangaande de archeologische activiteiten verhelderen, en zoals is getoond, deze kunnen af en toe ver verwijderd zijn van elkaar en worden altijd geconditioneerd door de positie van de deelnemer in het discours. De participatieve archeologie streeft niet alleen naar samenwerking; het heeft ook tot doel de participatie van archeologie in een gemeenschap te overdenken om mededeling van en naar de gemeenschapsleden teneinde de meer inzichten te krijgen in communicatie van leden. Dit is een kernpunt gebleken uit de reflexieve analyse gericht op het eigen onderzoek door middel van participatieve deelnemende archeologie te voorschijn te komen.

Initiatieven die leiden tot de participatie van inheemse gemeenschappen in de Mixteca Alta zijn traag gebleken in de Mixteca and andere regio's, (b.v. Schmidt & Patterson 1995:1), en het valt nog geheel te bezien hoe dit zich zal ontwikkelen. Het is vooralsnog niet te overzien hoe dit in Mixteca Alta zal evolueren. Aangaande recente voorbeelden waar Mixteekse gemeenschappen de dialoog met archeologen aangaan, is het huidige meerjarenproject in Teposcolula een interessante case-study. Dit project, dat de Laat Postklassieke nederzetting Pueblo Viejo onderzoekt heeft op

veelvoudige manieren de samenwerking met het plaatselijke publiek en zich geconfronteerd met de complexe politieke situatie in Teposcolula. Het betrekken van Teposcolula zal wederom een variant op participatieve archeologie in dit gebied betekenen (persoonlijke mededeling Spores 2005). De participatieve archeologie opent mogelijkheden voor een open archeologie. Dit is een ruimere archeologie; het openen van de deur voor gedetailleerde gegevens over plaatsen; omringend landschap; en types van geregistreerde overblijfselen. De waaier van perspectieven op het verleden wordt beduidend uitgebreid daardoor waarbij een dieper begrip van de Mixteekse samenleving bereikt kan worden.